

„Térdeinkre esünk szent oltárodnál,
Áldott Nagyasszonyunk, hol szép képed áll.
Anyánk, nyújtsd ki kezeidet,
Áldd meg minden híveidet.“

A burgenlandi Lorettót ma főleg az itteni horvátok látogatják. Szinte az ő nemzetiségi búcsújárárhelyük lett. Október második hetében mintegy 4000 ember jön itt össze. A Casa Santa a mai életben új szerepet kapott. A Lorettói Szűz ma az asszonyok segítője lett. A zarándokok az egész éjszakát a templomban töltik el. Falvak szerint felváltva énekelnek. Közben az asszonyok, az édesanyák egyenként kimennek a szent házhoz. Néha harminc asszony is sorban áll, és vár arra, hogy a füstöskonyhában, ahol ezen a napon a kegy-szobor áll, beszélhessen Máriával. Egyenként megy minden anya az Anyához. Ők ketten tudnak egymással beszélni azokról a gondokról, amelyek a családban terhet okoznak. Hogy milyen nyelven? Azon, amit minden anya megért, az anyai szeretet nyelvén.

Babos István

AZ EMBER ÉS A SZIMBÓLUMOK

„Érdekes tény – írja S. Langer –, hogy minden fejlődés a gondolkodásban, minden korszakalkotó új meglátás egy új, szimbolikus átalakulásból ered. A magasabbrendű gondolkodás elsősorban újfajta aktivitás, amit az újonnan bevezetett kifejezésmód (semantics) tesz lehetővé. Az a lépés, ami az egyszerű jelhasználatból a szimbólum (jelkép) használatához vezetett, elhatárolta az embert az állattól, és lehetővé tette a nyelv fejlődését. Valószínű, hogy a szimbolikus cselekmények kifejlődése az érzelmeket kifejező és gyakorlati célokat szolgáló mozdulatokból volt a szülőanyja a rítusnak és a drámának. A fizikai formákban felismert meghatározhatatlan életadó elv felismerése – amit a szimbolizmus hajnalának nevezhetünk – hozta létre a bálványokat, talizmánokat és totemeket . . . Nagyjelentőségű a természeti szimbólumok felismerése – a természeti jelenségek az élet ősmintái –, ami megteremtette az első egyetemes, mindent átfogó világképet. Minden új gondolkodásmódot, aminek velejárója az új szimbolikus kifejezés, úgy kapunk, mint valami ajándékot.“ (Langer, Susanne, K. „Philosophy in a New Key“, Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass. 1951, 291. o.)

A fecskék ugyanúgy ragasztják és a golyák ugyanúgy építik fészkeiket. Nem így van az emberrel. Környezetét állandóan változtatva saját magát, látószögét, környezetéhez való viszonyát is megváltoztatja. Mint a gyárkéményt építő munkásokat, az embert is saját építménye egyre magasabbra emeli, ahonnan egyre szélesebb körben tudja szemlélni a körülötte levő világot.

Minden újonnan elért magasságból új látvány, új megértés, új élmények, új értékek tárulnak az ember elé, anélkül, hogy az újabb a régieket megsemmisítené. Az új kifejezését nem a jel teszi lehetővé, amely mindig ugyanarra mutat, hanem a szimbólum, amelynek értelme és kifejező ereje egyre jobban elmélyül. Ennek van meg az a sajátossága, hogy egyre jobban megtöltődik azzal, amit ki akar fejezni, egyre jobban bevonható a személy dinamizmusába. A kézfogás, ajándék, lakoma az egyre jobban elmélyülő (esetleg hűlő) szeretetnek a szimbóluma. Ha valaki igazán és őszintén dinamizmusába vonja belső világát kifejező szimbólumait, azok nemcsak kifejezik, hanem el is mélyítik a kifejezett értékeket. Azok visszahatnak az emberre, úgyhogy bennük mint valami tükrőben tudja szemlélni önmagát. „Mennyire hűen fejezik ki belső világomat és értékeimet az azt kinyilvánító szimbólumok?” Ez segíti az embert, hogy egyre jobban önmagára eszméljen, egyre őszintébben fejezze ki és ennek következtében meg is ossza belső értékeit. A szimbólum mindig az egész embert tükrözi, és mindig azért és úgy, hogy kapcsolatot teremtsen a másikkal. Találón jegyzi meg Dömötör Sándor: „A jelképek segítségével eljuthatunk mások tudományfeletti és tudományon kívüli érzékléseinek, fogalmainak, gondolatainak észleléséhez” (A jelkép mint néprajzi fogalom, in: Etnographia 55(1944) 59. o.).

Úgy tűnik, hogy az ember élete kezdetén egy vágányon fut az állattal. Sír vagy nyüzszít, ha éhes, keresi a meleget és a táplálékot. De a hasonlóság hamar megszűnik, mert a kis emberpalánta fölött ott van az édesanya arca, aki alig várja, hogy kicsalja az első mosolyt a csecsemőből. Az egyén életében talán a mosoly az első szimbólikus cselekmény, mert nemcsak megelégedését fejezi ki, hogy jóllakott és kellemes melegen érzi magát, hanem kapcsolatot is teremt a másikkal. A mosolyban anya és gyermeke (a szimbólum részei) egymásra talált, mindkettő magáénak tudja, mint féltett kincset őrzi és egyre gyarapítani akarja az ott felfedezett és megtapasztalt szeretetet. Ezzel a hasonlattal bevezettük témánkat: az ember szimbólumképzését életének különböző területein, ami arra alapul, hogy az ember nincs végérvényesen meghatározva, hanem nyitott és fejlődhet, s ezt a fejlődését lehetővé teszi szimbólumformáló képessége és a dolgok, személyek és események többrétű volta. Az embernek ezt a szimbólumformáló adottságát, kissé önkényesen (a különböző területek itt-ott fedik egymást), a világosság kedvéért négy területre osztjuk.

1. A jövő felé nyitott ember szimbólumai

Az ember a múlt—jelen—jövő folyamatában él. A múlt fölött nincs többé hatalma, a jövő pedig nincs birtokában. Ennek ellenére a múlt bizonyos fókig meghatározza jelenét és jövőjét. Fennmaradása állandó gondot okoz számára. „Sajátos emberi adottsága” készítette arra, hogy feladja vadászó és gyűjtögető életmódját, és ehelyett vessen és arasson, csűrbe hordja terményeit, és így biztosítsa életét. A betakarítás után — miután az „élet” tető alá került — ünnepet ült. A vetés és aratás, állattenyésztés és egyre szélesebb körben az élet bizto-

sítását szolgáló tevékenységek célját, értelmét és értékét szimbolikus cselekményekben foglalta össze. Népi szokásaink egész sorozata tanúskodik erről. Jellemzőjük, hogy nemcsak az ember munkájának eredményeit ünneplik, hanem mindazokat a jótékony erőket, amelyek elősegítik az ember igyekvését. Az ártó erők és szellemek ugyancsak felbukkannak az ünneplés alatt; ezeket különös szertartásokkal igyekeznek távol tartani. Ezek a szimbolikus ünneplések a nép életében felölelték és egységbe fogták az élet minden mozzanatát és az azt érintő természetes és természetfeletti, emberi, isteni és démoni erőket, a hétköznapi és a vallásos életet. Így alakulnak ki a természetes szimbólumok.

2. A mások felé nyitott ember szimbólumai

Ha csak egyetlen ember – akár férfi, akár nő – maradna meg valami nagy katasztrófa után, az már csak múzeumi tárgy lenne, nem ember a szó szoros értelmében. Az emberhez szükségképpen hozzátartozik, hogy társa legyen – ezt bizonyítja a kétneműség –, és hogy társai legyenek, aminek bizonyítéka egyéniségének fejlődése: nagy befolyással van rá a közvetlen (családi) és szélesebb (társadalmi) környezet. Ebben a fejlődési folyamatban a pszichológia és szociológia szerint a kiemelkedő egyéniségek játsszák a legfontosabb szerepet. A személyeket az ember nemcsak észreveszi, mint a tárgyakat, hanem üdvözli őket (vagy elfordul tőlük), azért, hogy velük kapcsolatot teremtsen, közülük magának megfelelő segítőtársat vagy munkatársakat keressen. Társaival együtt szövöi terveit, és igyekszik biztosítani életét. Éppen azért gátat emel mindannak, ami a közösség egységét megbontja, és jutalmazza mindazt, ami azt elősegíti. Párvalasztással kapcsolatos és más avató népszokások példa minderre. Tabunak, sérthetetlennek nyilvánít bizonyos tárgyakat vagy személyeket, egyrészt azért, mert szerepük igen fontos a közösségnek, és így védi magát a tabuval illetett tárgyat vagy személyt, másrészt azért, hogy a tabu ártó hatásától megvédje a közösséget. Azokat, akik életükben megvalósították a közösség értékeit, külön tisztelettel veszi körül, szimbólummá emeli őket, és példának állítja a későbbi generációk elé. Népszokásainkban a „keresztapa” ilyen szimbolikus személy, aki keresztgyermeké életének minden fontos fordulójánál ott van. Minden avató szertartásnál, például a legényavatásnál, a surbankó legényt keresztapja segíti abban, hogy valóban a legények sorába jusson. Nemcsak a személyek, hanem a közösség életének nagy eseményei is szimbolikus jelentést kapnak. Megünneplésük alkalmat ad arra, hogy a későbbi generációk is csatlakozzanak az eseményhez, és magukévá tegyék annak értékeit. Ide sorolhatók a nemzeti és vallásos ünnepek, búcsújárások, szentek tisztelete. Így születnek meg az ember történelmi szimbólumai.

3. A szebb világ felé nyitott ember szimbólumai

Az előbbi két terület az ember létbiztonságával foglalkozott. Ennek a megteremtése bármennyire elsődleges gondja is az embernek, és bármilyen sok

energiát igényel is, nem elégíti ki őt. Nemcsak használni akarja a dolgokat, hanem gyönyörködni is akar bennük. Ezért feldíszíti házát, bútorait, konyhafelszerelését, szerszámait festi és faragja, hogy tetszetősebbek legyenek. Ruházatának elkészítésénél sem a hasznossági szempont az egyedülálló. Ott is érvényesül a díszítő elem. Sajátosan emberi adottsága sarkallja arra, hogy ne csak éljen, hanem dúsabbá, szebbé és így értékesebbé tegye életét. Ezért fejezi ki magát táncban, énekben, drámában, mesében, festményekben, faragványokban. Minderre bőven találunk példát a népszokásokban és a népművészetben, ami tovább folytatódik a modern művészetekben.

4. A természetfeletti világ felé nyitott ember szimbólumai

Az eddigi felsorolás az élet egy szeletét vette szemügyre. A valós életben ez az elválasztás nem ilyen pontos, mert ott az élet egyes fázisai egymásba folynak, és hatnak egymásra. Ez az egymásra hatás, az élet egészének vizsgálata vezet el a vallásos szimbólumokhoz. Valaki vagy valami állandóan arra ösztökéli az ember értelmi és élményvilágát, hogy életének összes tevékenységeit, vágyait és elgondolásait, másokhoz való viszonyát egységbe foglalja, és annak alapvető irányát meghatározza. Ezt a mindent, az ember életét, sőt halálát is magában foglaló vizsgálódást és értelemkeresést fejezi ki a vallásos szimbólumokban.

A vallástörténeti kutatók szerint két kérdésre keresnek választ a vallásos szimbólumok: az élet egységének és egészségének problémájára.

E g y s é g . A fentebb említett biológiai, társadalmi, esztétikai tevékenységek mind az emberhez tartoznak, de egyik sem azonosítható az egész emberrel. Lehetséges, hogy ezek összessége és harmonikus egysége tárja elénk az egész embert? A tapasztalat azt mutatja, hogy még akkor is, ha valaki magas fokban kifejleszti képességeit és harmonikus egységbe hozza élete minden tevékenységét, tovább keres, és felveti a kérdést: Azonosítható-e az ember élete a végső valósággal – ez a közvetlenül megtapasztalható világ a minden, és ezen túl nincsen semmi? Vagy van-e az emberen és a közvetlen megtapasztalható világon túl egy Végső Valóság, és ha igen, ki és mi az, és mi vele az ember kapcsolata? Az ember nyugtalan, amíg erre a kérdésre megfelelő választ nem talál.

E g é s z s é g . Nemcsak azt tapasztalja az ember, hogy élete különböző fázisai nincsenek harmonikus egységben, hanem azt is, hogy életében és a világban valami határozottan nincsen rendjén. Legjobb szándékait félreértik, terveit és elgondolásait szinte soha nem tudja úgy megvalósítani, ahogy elképzelte; széthúzás, ellenségeskedés nemcsak akadályozza fejlődését, hanem türelmes, fáradságos munkával elért eredményeit is lerombolja, és élete végén ott a nagy Romboló, a halál. Mi lesz a kimenetele ennek az állandóan, minden téren megtapasztalt küzdelemnek Jó és Rossz között? Remélhető-e, hogy amint az életben megtörténik a kiengesztelődés, számíthatunk valami végső kiengeszt-

telődésre? Ez a két kérdés az élet egységének és egészségének problémája, és a rájuk felhozott válaszok fejeződnek ki a vallásos szimbólumokban.

5. Szimbólum és szentség

Ha a mai szóhasználatot vesszük, a szimbólum ugyanazt jelenti a keresztény hagyományban, mint a szentség, feltéve, ha a szimbólumot úgy vesszük, mint az embert és belső világát megjelenítő és megvalósító önkifejezést, a szentségeket pedig mint az egyházi közösség belső, isteni életét megjelenítő és megvalósító szertartásokat. Nem mindenki fogadta és fogadja el a két kifejezés azonosságát, aminek történetét és okait nincs módunkban itt tárgyalni. Azok viszont, akik elfogadják, régi hagyományra és komolyan megalapozott érvekre támaszkodnak. Nem is szólva arról, hogy a számuk sem csekély.

A „szentség” szó (sacramentum) a magyarban főleg az egyház fő kegyelemközlő szertartásaira utal, de szélesebb körben is használatos. Nagy megbecsülést, kiválóságot jelent az olyan kifejezésekben, mint „szentséges Szűz Mária” vagy „szentséges Atyám”; kiváló, különös értékre utal a „szabadság vagy hűség szentsége”, ami rendszerint valami látható szimbóluma az említett erényeknek, vagy esetleg egy személy, aki azokat kiváló fokban megvalósította. A kifejezés többrétű használatának közös alapja az, hogy minden esetben egy láthatatlan, rejtett érték látható módon, mint szimbólum megjelent, vagy mint jel arra mutat.

Az ember belső világából és az életből vett szimbólumok alkotják a szentségek antropológiai alapjait. Az emberi közösség értékeit kifejező és tovább építő szimbólumokat vette át Jézus Krisztus, és töltötte meg mélyebb tartalommal, anélkül, hogy az emberi értékeket elutasította volna; ezeket fejlesztette tovább az egyházi közösség, amelyet Isten Lelke éltet azért, hogy belső „isteni” életét kifejezze, és egyre intenzívebben élje.

Josef Bommer

DINAMIKUS EGYHÁZKÖZSÉG ÉS NÉPI VALLÁSOSság

Első pillantásra nehéz vállalkozásnak tűnhet egymással összebékíteni két olyan elűtő dolgot, mint „dinamikus egyházköztség” és „népi vallásosság”. Mindkettő – az új egyházköztség sürgetése és a népi vallásosság újbóli fölfedezése a teológia által – önmagában pozitíven értékelendő jelenség. Az egyházköztség megújítása központi kívánság. Plébániáinknak egyházi közösségekké kell válniuk. A pasztorálteológiai irodalomban terjedelmes helyet szentelnek az új „egyházközségi modellek”-nek. Az „egyházi közösség bűvöletéről” van itt szó, arról, hogy a jövő egyháza csak élő közösségekben fog tovább élni¹.

Más oldalról és főleg más emberektől azt hallani, hogy újra fölfedezték a népi vallásosságot². S itt világos áttérés és új beállítottság jut kifejezésre azzal